

2002-2019 DÖNEMİ

TÜRKİYE

İLAÇ SEKTÖRÜ ANALİZİ

VE

2023

V İ Z Y O N U

Dr. Hasan BAĞCI • Mehmet ATASEVER

2002-2019 DÖNEMİ

TÜRKİYE

İLAÇ SEKTÖRÜ ANALİZİ

VE

2023

V İ Z Y Ö N Ü

Dr. Hasan BAĞCI • Mehmet ATASEVER

2002-2019 DÖNEMİ TÜRKİYE İLAÇ SEKTÖRÜ ANALİZİ VE 2023 VİZYONU

Dr. Hasan Bağcı - Mehmet Atasever

Yayın No. : 2369 İKTİSAT No.: 156
ISBN : 978-605-7846-80-8
Basım Sayısı : 1. Basım, Ağustos 2019

© Copyright 2019, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-
Redaksiyon : Âdem Kotan -ademkotan@gmail.com-
Sayfa Tasarım : Ahmet Çevik -ceviktr37@gmail.com-
Kapak Tasarım : Ahmet Çevik -ceviktr37@gmail.com-
Baskı ve Cilt : Göktuğ Ofset Yayıncılık Matbaacılık Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. Sedef Sok. No : 1/3 İskitler / Ankara Matbaa Sertifika No : 33830
Gsm: 0530 944 50 06
Email: goktugofset@gmail.com

Kütüphane Bilgi Kartı

Bağcı, Hasan., Atasever, Mehmet.

2002-2019 Dönemi Türkiye İlaç Sektörü Analizi ve 2023 Vizyonu / Mehmet Atasever - Hasan Bağcı

1. Basım. VI + 294 s. 19,5x27,5 cm. Kaynakça var, dizin yok. ISBN: 978-605-7846-80-8

1. İlaç Sektörü Analizi 2. 2023 Vizyonu

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı mh. 2465 sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - www.atlaskitap.com - **Bilgi:** esatis@nobelkitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Ana Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, Başarı Dağıtım, D&R mağazaları, Dost Dağıtım, Güneş Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Prefix, Remzi Kitabevleri, TveK Mağazaları

Dr. Hasan BAĞCI

Eğitim hayatına doğum yeri olan Kadirli’de başlayıp liseyi Adana Erkek Lisesinde tamamladı. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi’nden mezun olduktan sonra (1986) Doktor olarak çeşitli kamu kurumlarında ve özel sağlık sektöründe görev yaptı.

Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğünde Koordinatör Yardımcısı, Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Başhekim Yardımcısı, Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğünde Genel Müdür Yardımcısı, Sağlıkta Dönüşüm Projesi Proje Uygulama Birimi Yöneticisi, Sağlık Bakanlığı İzleme ve Değerlendirme Koordinatörü, UNDP Sağlıkta Dönüşüm Programına Destek Programında Saha Koordinatörü görevlerinde bulundu.

2010 yılı Kasım ayında Araştırmacı İlaç Firmaları Derneği’nde Sağlık Politikaları Koordinatörlüğü görevine başladı. Aynı dernekte 2014 Ocak ayından itibaren yürüttüğü Genel Sekreter Yardımcılığı görevinden Mayıs 2017’de ayrıldı.

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Hastane işletmeciliği yüksek lisansını tamamladıktan sonra aynı Enstitüde Sağlık Kurumları Yönetimi alanında doktora çalışmasını tamamladı. Halen akademik çalışmalarına Yüksek İhtisas Üniversitesinde öğretim üyesi olarak devam etmektedir.

Ocak 2012 yılında kurucusu olduğu Cern Ar-Ge Klinik Araştırmalar Medikal Yönetim Hizmetleri Bilişim Teknolojileri Elektronik Yazılım Danışmanlık Ltd. Şirketinde; araştırma/geliştirme süreçlerinde kamu kurumları, üniversiteler ve özel sektör arasında iş birliği için öncülük ederek idari ve teknik hususlarda hizmet vermekte, sağlık hizmet sunucularına; süreç analizi, yönetimi ve iş modelinin oluşturulması, sağlık politikaları danışmanlığı hizmetlerini sunmaktadır.

Evli ve dört çocuk babasıdır.

YAZARLAR HAKKINDA

Mehmet ATASEVER

Eğitim hayatına doğum yeri olan Erzurum'da başlayıp, yüksek lisans eğitimini; Atatürk niversitesi, retim yönetim ve pazarlama alanında tamamladı. Aynı niversitede muhasebe ve finansman bilim dalında doktora dersleri aldı. 1994 yılında Atatürk Üniversitesi Araştırma Hastanesinde memuriyet hayatına başladı. 1998-2002 yılları arasında Türkiye Vakıflar Bankasında mali analist, 2002-2004 yılları arasında da Atatürk niversitesinde ğretim görevlisi olarak görev yaptı.

2006-2015 yılları arasında Sağlık Bakanlığında Strateji Geliştirme Başkanlığı görevini yürüten Atasever, Sağlık Bakanlığına bağlı sağlık tesislerinde finansal yönetim sisteminin kurulması, Global bütçe uygulaması, aile hekimliği sistemi, hava ambulans sistemi, kamu sağlık harcamalarının belirlemesi ve izlenmesi, Sağlık Bakanlığı teşkilat yasanının yenilenmesi, Kamu Hastane Birliklerinin kurulması gibi Türkiye sağlık sistemi açısından oldukça önemli projelerde yer aldı. Nisan 2016'dan itibaren Kamu İhale Kurumu yesi olarak görev yapmaktadır. Türkiye Yüksek İhtisas Üniversitesi Sağlık Yönetimi bölümünde de dersler vermektedir.

Serbest muhasebeci mali müşavir ve bağımsız denetçi unvanlarına sahip Atasever'in,

- Türkiye Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı ve Sağlık Harcamalarının Analizi,
- Türkiye İlaç Sektörü Analizi,
- Türkiye'de Ağız-Diş Sağlığı ve Dental Görüntüleme Hizmetleri,
- Sağlık Almanak 2003-2017,
- Döner Sermayeli Sağlık İşletmeleri: Tespit ve neriler,
- Türkiye Tıbbi Cihaz Sektör Analizi,
- Türkiye Sağlık Hizmet Alımları Rehberi,
- Sağlık İşletmelerinde Tıbbi Laboratuvar Hizmet Alımları Yönetimi,
- Türkiye Sağlık Sistemi Değerlendirme Raporu (2003- 2018 Dönemi),

- Şehir Hastaneleri Araştırması,
- Kamu ve Özel Sağlık İşletmelerinde Satınalma, Tedarik Zinciri, Lojistik, Stok, Depo ve Taşınır Yönetimi

başta olmak üzere sağlık sektörü ile ilgili yayımlanmış birçok kaynak kitap, ulusal ve uluslararası makale, analiz ve araştırmaları bulunmaktadır.

Yazarın ayrıca Türkiye sağlık hizmetlerinin finansmanı ve sağlık harcamalarının analizinin yapıldığı kitabın İngilizce tercümesi "Financing of Health Care and Analysis of Health Expenditures in Turkey Between 2002 and 2013" adıyla ve Türkiye İlaç Sektör analizinin yapıldığı kitabın İngilizce tercümesi "Analysis Of Turkish Pharmaceutical Sector" adıyla yayınlandı.

Evli ve dört çocuk babasıdır.

Kendisine ait www.mehmetatasever.org adresli kişisel internet sitesi bulunmaktadır.

Bilindiği gibi 2003 yılında Birinci Ak Parti Hükümetlerinin yapmış olduğu en önemli icraatlardan biri olarak “Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı”nın uygulamaya konulması gelmiştir. Bu Program, sağlık hizmetlerinin sosyalleştirmesi başta olmak üzere geçmiş birikim ve tecrübelerden, son dönemde yürütülen sağlık reformu çalışmalarından ve dünyadaki örneklerden ilham alınarak hazırlanmıştır.

“Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı”nın uygulanması ile beraber Türkiye’yi sağlık alanında dünya ile yarışır noktaya taşıma hedefiyle teknoloji, ilaç sanayi ve sağlık insan gücünde önemli mesafeler kat ettirecek çalışmalar yapılmıştır. Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı’nın uygulanması ve sağlık alanında istenilen noktaya ulaşılması hususunda kararlılık gösterilmiş, vatandaşların hayatını kolaylaştıran adımlar, cesaretle ve kararlılıkla atılmış ve birçok uygulama hayata geçirilmiştir.

Bu dönemde yapılan reformların en önemlilerinden biri de hiç şüphesiz ilaç sektörü alanında olmuştur. 2003 yılından itibaren uygulanan politikalar ile bu dönemde; 2002 yılında oldukça parçalı bir yapıya sahip olan kamu finansman sağlayıcılarından SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur 2006 yılında Sosyal Güvenlik Kurumunun çatısı altında birleşmiştir. Bu üç kurumun ilaç geri ödeme uygulamaları 2007 yılında birleştirilmiş, 2010 yılında devlet memurları ve 2012 yılında ise yeşil kart bu çatı altında toplanmıştır. 2019 yılına gelindiğinde SGK ilaç piyasasında tek kamu satın alıcısı ve en önemli fiyat belirleyicisi rolüne gelmiştir. İlaç finansmanında kamu geri ödeme kurumlarının tek çatı altında birleşmesi ile kamunun ilaç piyasasındaki düzenleme ve satınalma gücü artmıştır.

İlaçta Avrupa’nın en ucuz beş ülkesinin fiyatlarını baz alan referans fiyatlandırma sistemine geçilmesi, kamuda tek bir geri ödeme listesinin oluşturulması, Medula sistemine geçilmesi, e-reçete sisteminin kullanılması bu dönemde kamu ilaç finansmanını etkileyen diğer önemli gelişmelerdir.

Bu dönemde bir taraftan da ilaca erişimin önündeki engeller kaldırılmıştır. SSK’lıların serbest eczanelerden ilaçlarını almaları, yeşil kartlı hastaların ayaktan ilaç giderlerinin karşılanması ve yatan hastaların ilaçlarının ilgili hastane tarafından karşılanma zorunluluğunun getirilmesi; ilaca erişimin kolaylaştırılması ile ilgili önemli adımlardır. Diğer yandan ise ilaç fiyatlarını düşürücü tedbirler alınarak ilaç harcamaları kontrol edilmiştir. Şöyle ki bu dönemde kamunun aldığı ilaç kutu sayısı üç katın üzerinde artmasına rağmen ilaç harcamaları reel olarak sadece %20 artmıştır.

2 Kasım 2011 yılında Sağlık Bakanlığı Teşkilat yasası yenilenmiş ve ilaç sektöründe düzenleyici ve denetleyici bir kurum olarak Türkiye İlaç ve Tıbbî Cihaz Kurumu kurulmuştur. Türkiye İlaç ve Tıbbî Cihaz Kurumu 2017 yılında Uluslararası

İlaç Denetim Birliği (PIC/s) üyeliğine kabul edilmiş ve 1 Ocak 2018 tarihi itibarıyla PIC/S'e (Uluslararası İlaç Denetim Birliği) tam üye olmuştur.

Sağlık alanına yönelik biyoteknolojik çalışmaların artmasıyla, biyoteknolojik ilaç üretimi gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Önümüzdeki 10 yıl içerisinde ilaçların yüzde 50'sinin biyoteknolojik metotla üretileceği biliniyor. Biyoteknolojik metotla üretim hem maliyeti artırmakta hem de bu ürünleri bu yöntemle üreten ülkeleri bir adım öne geçirmektedir. Türkiye olarak bu yarışta asla geride kalamayız. Çünkü bu yarışta geride kalmak hem giderlerimizi artıracak hem de ülkemizin marka değeriyle ilgili bir takım sıkıntılara yol açacaktır.

Türkiye İlaç ve Tıbbî Cihaz Kurumu'nun Türkiye ilaç sektörünün yerelleştirilmesi ile ilgili yaptığı çalışmalar meyvesini 2018 yılından itibaren vermeye başlamış, Türkiye ilaç sektöründe imal ilaçların payı artmaya başlamıştır.

Türkiye'nin 2002-2019 Dönemi ilaç sektörü serüvenini bütün yönleriyle detaylı analiz eden ve Türkiye ilaç sektörünün küresel ölçekte bir Ar-Ge ve üretim merkezi ve bölgesel yönetim merkezi olması için önemli bir vizyon oluşturan bu başarılı çalışmanın Türkiye ilaç sektörüne yeni ufuklar açmasını dilerim. Çalışmanın hayata geçirilmesi için yoğun gayret gösteren Sağlık Bakanlığından çok kıymetli mesai arkadaşlarım Mehmet ATASEVER ve Dr. Hasan BAĞCI'ya teşekkür ederim.

Saygılarımla,

Prof. Dr. Necdet ÜNÜVAR

Sağlık Bakanlığı Eski Müsteşarı

Adana Eski Milletvekili

TBMM Çalışma, Aile ve Sağlık Komisyonu Eski Başkanı

Cumhurbaşkanlığı Sağlık ve Gıda Politikaları Kurul Üyesi

“2002-2019 Dönemi Türkiye İlaç Sektörü Analizi ve 2023 Vizyonu” kitabında, Türkiye ilaç sektörü, sektörü etkileyen gelişmeler, pazar ve harcama yapısını farklı perspektiflerden analiz eden ve 2023 vizyonu oluşturan bir çalışma yapılmıştır. Çalışma ile 2003 yılından itibaren izlenen politikalar neticesinde Türkiye’de ilaç sektörünün nasıl geliştiği, finansmanı ve ilaca yapılan harcamaların detaylı analizi yapılarak, sektörün mevcut durumu, stratejisi, hedefleri incelenmiş ve 2023 vizyonu oluşturulmaya çalışılmıştır. İlaç pazar ve harcamaları 2002 yılı ile 2019 yılları ve arasındaki döneme ilişkin yapılmıştır.

Çalışma yedi temel bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde: Türkiye Sağlık Sistemi ve 2003 yılı öncesinin değerlendirilmesi yapılmış, Türkiye sağlık sisteminde sağlanan gelişmelere ana hatlarıyla yer verilmiş ve sağlık harcamalarının gelişimi ve sağlık hizmet memnuniyeti anlatılmıştır.

İkinci bölümde: İlaç sektörünün yapısı ve özellikleri, Dünya, Avrupa ve Türkiye ilaç sektörü incelenmiştir.

Üçüncü bölümde: Türkiye’de ilaç finansmanı, kamu ilaç bütçesinin oluşturulması, fiyatlandırma ve geri ödeme sistemi anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde: Bu bölümde ilaç sektöründe global dış ticaret rakamları ile Türkiye’nin ilaç sektörü dış ticaret durumu yıllar itibarıyla ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Beşinci bölümde: Türkiye’deki ilaç pazarı ve harcamalarının gelişimi yıllar itibarıyla, finansmanı sağlayanlara, sağlık hizmet sunucularına ve fonksiyonlarına göre nominal ve reel rakamlarla mukayeseli olarak incelenmiş, grafiklerle desteklenmiştir. Ayrıca ilaç harcamalarının GSYH, sağlık harcamaları, faiz dışı kamu harcamaları ve vergi gelirleri ile mukayeseleri yapılmıştır.

Altıncı bölümde: Türkiye’deki ilaç pazarı, harcamaları, tüketimi, fiyat ve serbest eczane analizi yapılmış ve OECD ülkeleri ile mukayese edilmiştir.

Yedinci bölümde: Türkiye ilaç sektörü için 2023 vizyonu oluşturulmaya çalışılmış, kamunun yönlendirme kapasitesi, ilaç sektöründe ar-ge, iş ve girişim ekosistem, kümelenme, üretimin geliştirilmesi, ihracatın desteklenmesi, biyoteknolojik ilaç üretimi incelenmiş ve Türkiye ilaç sektörü 2023 vizyon hedefleri oluşturulmuştur.

Özet olarak bu çalışmada; 2003 yılından itibaren Türkiye sağlık sisteminin ve sağlık harcamalarının gelişimini (1. Bölüm), İlaç sektörünün Dünyada, Avrupada ve Türkiye’deki durumunun değerlendirilmesini (2. Bölüm), Türkiye’de ilaç finansmanı,

fiyatlandırma ve geri ödemesi sistemini (3. Bölüm), ilaç sektöründe dış ticaret rakamlarını (4. Bölüm), Türkiye ilaç pazar ve harcamalarının gelişimini (5. Bölüm), ilaç sektör analizini (6. Bölüm) ve Türkiye ilaç sektörü 2023 vizyonunu (7. Bölüm) bulmak mümkündür.

“2002-2019 Dönemi Türkiye İlaç Sektörü Analizi ve 2023 Vizyonu” kitabı ile Türkiye’deki ilaç sektörü ve finansmanı ile ilgili önemli bir boşluğun doldurulacağını, ilaç sektörünün mali boyutunun daha iyi anlaşılacağını, tüm ilgililerin daha sağlıklı analiz yapacağını ve karar alma noktasında olanlara da yardımcı olacağını düşünüyoruz. Bu vesile ile çalışmanın daha sonra yapılacak ileri araştırmalara rehberlik etmesini temenni ediyoruz.

Bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen; Ahmet KORKUT’a, Dr. Ümit BAŞARA’ya, Ecz. Abdulkadir BURKAN’a, desteklerini esirgemeyen Türkiye İlaç ve Tıbbî Cihaz Kurumu Başkanı Sayın Dr. Hakkı GÜRSÖZ’e, tasarım ve dizgisini yapan Ahmet Çevik’e, yayıma hazırlayan Âdem KOTAN’a çok teşekkür ederiz.

Dr. Hasan BAĞCI & Mehmet ATASEVER

Bu alışmayı, Türkiye'de aşı üretimini ilk olarak 1887 yılında
Darü's-Saadet, Darü'l-Kelb ve Bakteriyoloji Ameliyathanesini
(Kuduz Enstitüsü) kuran ve kuduz aşısının keşfinden sadece üç yıl sonra
İstanbul'da kuduz aşısı üretimini başlatan Otuz Dördüncü Osmanlı Padişahı
Cennetmekn Sultan 2. Abdülhamid Han'ın
aziz ruhlarına ithaf ediyoruz.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGÖK	: Alternatif Geri Ödeme Komisyonu
AİFD	: Araştırmacı İlaç Firmaları Derneği
Ar-Ge	: Araştırma – Geliştirme
ATC	: Anatomical Therapeutic and Chemical (Yapısal Tedavi Edici Kimyasallar)
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
BTYK	: Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu
CIF	: Cost-insurance-freight (Mal Bedeli, Sigorta ve Navlun)
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
EIU	: Economist Intelligence Unit
EMA	: European Medicines Agency (Avrupa İlaç Ajansı)
EPI	: Expanded Program on Immunization (Genişletilmiş Bağışıklama Programı)
FOB	: Free on Board (Gemide Masrafsız)
GİFD	: Gelişimci İlaç Firmaları Derneği
GMP	: Good Manufacturing Practices (İyi Üretim Uygulamaları)
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HTA	: Health Technology Assesment
IMS	: International Medical Statistics
İEİS	: İlaç Endüstrisi İşverenler Sendikası
İTS	: İlaç Takip Sistemi
KAP	: Klinik Araştırmalar Portalı
KDV	: Katma Değer Vergisi
KETEM	: Kanseri Erken Teşhis ve Tarama Merkezi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MKYB	: Malzeme Kaynak Yönetim Sistemi
OSB	: Organize Sanayi Bölgeleri
OTC	: Over The Counter (Tezgâh Üstü Ürünler)
OVP	: Orta Vadeli Program
SEYK	: Sağlık Endüstrileri Yönlendirme Komitesi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SHFK	: Sağlık Hizmetleri Fiyatlandırma Komisyonu
SUT	: Sağlık Uygulama Tebliği
TEB	: Türk Eczacılar Birliği
TEDK	: Tıbbi ve Ekonomik Değerlendirme Komisyonu
TİTCK	: Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu
TİSD	: Türkiye İlaç Sanayi Derneği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YİTEDK	: Yurtdışı İlaç Tıbbi ve Ekonomik Değerlendirme Komisyonu

Yazarlar Hakkında	3
Takdim.....	6
Ön Söz	8
Kısaltmalar	12
Grafikler.....	17
Şekiller/Tablolar	20
1. BÖLÜM: TÜRKİYE SAĞLIK SİSTEMİ	23
A. Genel Demografik Bilgiler	25
B. Ekonomik Göstergeler	26
C. Sağlık Yönetimi	28
D. Sağlık Hizmet Sunumu	30
E. Sağlık Göstergeleri	34
F. Sağlık Hizmetleri Finansmanı.....	35
G. Sağlık Harcamaları	41
G.1. Yıllara Göre Sağlık Harcamaları	41
G.2. Yıllara Göre Sağlık Harcamalarının GSYH ile Karşılaştırması	42
G.3. Yıllara Göre Kişi Başı Sağlık Harcamaları	44
G.4. Cepten Yapılan Sağlık Harcaması	45
G.5. Katastrofik Sağlık Harcaması	46
G.6. Sağlık Harcamalarının Uluslararası Karşılaştırması	47
H. Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet	49
Sağlık Bakanı Prof. Dr. Recep AKDAĞ ve Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı	51
2. BÖLÜM: İLAÇ SEKTÖRÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ	53
A. İlaç Sektörünün Yapısı ve Özellikleri	55
B. Dünya İlaç Sektörü	56
C. Avrupa İlaç Sektörü	62
D. Türkiye İlaç Sektörü	66
D.1. Türkiye İlaç Firmaları.....	67
D.2. Türkiye’de İlaç Dağıtım Kanalları	71
D.3. Türkiye İlaç Sektöründe Eğitim, İnsan Kaynakları ve İstihdam	73
E. Türkiye İlaç Sektörü GZFT (SWOT) Analizi	76
E.1. Güçlü Yönler	76
E.2. Zayıf Yönler	78
E.3. Fırsatlar.....	79
E.4. Tehditler	81
3. BÖLÜM: İLACIN FİNANSMANI, GERİ ÖDEMESİ VE FİYATLANDIRILMASI.....	83
A. İlanıcı Finansmanı	85
A.1. Kamu İlaç Finansmanı	86
A.2. Özel Sektör İlaç Finansmanı	88
B. Kamu İlaç Bütçesinin Oluşturulması	88
C. İlacın Fiyatlandırılması	92
C.1. İlaç Fiyatlandırma Sistemi	92
C.2. Fiyat Değerlendirme Komisyonu	95
C.3. Kâr oranları	96
C.4. İlaç Fiyatlarının Hesaplanması	96
D. Geri Ödeme Sistemi	97
D.1. İlaç Geri Ödeme Sistemi İle İlgili Oluşturulan Komisyonlar	97
D.1.1. İlaç Geri Ödeme Komisyonu	98
D.1.2. Tıbbi ve Ekonomik Değerlendirme Komisyonu (TEDK)	99

İÇİNDEKİLER

D.1.3. Alternatif Geri Ödeme Komisyonu (AGÖK)	100
D.1.4. Yurtdışı İlaç Tıbbi ve Ekonomik Değerlendirme Komisyonu (YİTEDK)	102
D.1.5. Sağlık Hizmetleri Bilimsel ve Akademik Danışmanlık Komisyonları	103
D.2. Uygulanacak İndirim Oranları	103
D.3. Eşdeğer İlaç Uygulaması	106
D.4. Eczanelerden İlaç Temini	107
D.4.1. Kişilerin Acil Durumlarda Sözleşmesiz Eczanelerden Temin Ettikleri İlaç Bedelinin Ödenmesi	107
D.4.2. Reçetelerin Geçerli Olduğu Süre	107
D.4.3. Eczane Faturalarının Düzenlenmesi	107
D.4.4. Faturaların Teslimi	107
D.4.5. Fatura İnceleme ve Ödeme	109
D.5. Yurt Dışından İlaç Getirilmesi	111
D.6. İlaçta Katılım Payı Uygulamaları	112
D.7. Eczane İndirim Oranları	113
D.8. Reçete Hizmet Bedeli	114
E. Türkiye İlaç Sektöründe Uygulanan İskontolar	115
E.1. Kurum İskontosu	115
E.2. Ticari İskonto	115
E.3. Peşin Ödeme İskontosu	115
E.4. Anlaşma İskontosu	115
E.5. Mal Fazlası Uygulamaları	115
E.5.1. Mal Fazlasının Yasaklanması	116
E.5.2. Mal Fazlası Kısıtlamaları	116
E.5.3. Mal Fazlası Serbestisi	116
F. Reçeteleme Davranışının Takibi ve Kontrolü	116
4. İLAÇ SEKTÖRÜNDE DIŞ TİCARET	117
A. Dünya İlaç Ticareti	119
B. Türkiye İlaç Sektöründe Dış Ticaret	121
B.1. Türkiye'nin İlaç Sektörü İhracat/İthalatı	122
B.2. Türkiye'nin İlaç Sektörü Dış Ticaret Dengesi	123
B.3. Türkiye'nin Ülkelere Göre İlaç Sektörü İhracatı	125
B.4. Türkiye'nin Ülkelere Göre İlaç Sektörü İthalatı	126
C. Türkiye İlaç Sektörü Dış Ticaret Analizi	127
C.1. Türkiye İlaç Sektöründe İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	127
C.2. Türkiye-Güney Kore İlaç Sektörü Dış Ticaret Analizi	128
C.3. Türkiye-Almanya İlaç Sektörü Dış Ticaret Analizi	128
D. Türkiye İlaç Sektörünün Dış Ticaretini Etkileyen Diğer Hususlar	129
D.1. Türkiye'nin PIC/S Üyeliği	129
D.2. İlaç Sektöründe Paralel Ticaret	129
D.3. Sahte ve Kaçak İlaç Sektörü	129
5. BÖLÜM: İLAÇ SEKTÖRÜ PAZARI VE HARCAMALARI (2002-2018 DÖNEMİ)	131
A. Türkiye İlaç Pazarı	133
B. Türkiye İlaç Harcamaları	134
C. Finansman Kaynağına Göre İlaç Harcamaları	135
C.1. Finansman Kaynağına Göre Toplam İlaç Harcamaları	135
C.2. Finansman Kaynağına Göre Serbest Eczanelerden Temin Edilen İlaç Harcamaları	137
D. Hizmet Sunularına Göre İlaç Harcamaları	139
D.1. Sağlık Bakanlığına Bağlı Tesislerde Oluşan İlaç Harcamaları	141
D.2. Üniversite Sağlık Tesislerinde Oluşan İlaç Harcamaları	142
D.3. Özel Sağlık Tesislerinde Oluşan İlaç Harcamaları	143
D.4. Serbest Eczanelerde Oluşan İlaç Harcamaları	144

E. Fonksiyonlarına Göre İlaç Harcamaları	145
E.1. Yatan Hasta İlaçları	145
E.2. Perakende (Serbest Eczanelerden Temin Edilen) İlaç Harcamaları	147
E.3. Yurt Dışı İlaç	148
E.4. Aşı	150
Sultan 2. Abdülhamid Han ve Türkiye'nin Aşı Üretim Tarihi	151
Türkiye Aşı Yerleştirme Projeleri (TİTCK Başkanı Dr. Hakkı GÜRSÖZ).....	155
F. Faiz Dışı Kamu Harcamaları ile Kamu İlaç Harcamalarının Karşılaştırması	157
G. Vergi Gelirleri ile Kamu İlaç Harcamalarının Karşılaştırması	158
6. BÖLÜM: İLAÇ SEKTÖRÜ PAZAR ve HARCAMA ANALİZİ	159
A. Türkiye İlaç Pazar Analizi	161
B. Türkiye İlaç Harcama ve Tüketim Analizi	162
B.1. Toplam İlaç Harcama ve Tüketim Analizi	162
B.2. Kişi Başı İlaç Harcama ve Tüketim Analizi	164
B.2.1. Kişi Başı İlaç Harcama Analizi	164
B.2.2. Kişi Başı İlaç Kutu Tüketim Analizi	165
B.3. Yatan Hasta Başı İlaç Harcama ve Tüketim Analizi	166
B.3.1. Yatan Hasta Başı İlaç Harcama Analizi	166
B.3.2. Yatan Hasta Başına İlaç Kutu Tüketim Analizi	167
B.4. Reçete Başına İlaç Harcama ve Tüketim Analizi	168
B.4.1. Reçete Başına İlaç Harcama Analizi	168
B.4.2. Reçete Başına İlaç Kutu Tüketim Analizi	169
B.5. Hekime Başvuru Başına Reçete Analizi	169
C. İlaç Fiyat Analizi	170
C.1. Ortalama İlaç Kutu Fiyatı	170
C.2. Depocu ve Hastaneye Toplam İlaç Satışlarında Ortalama Kutu Satış Fiyatı Analizi	171
C.3. Yatan Hasta Ortalama İlaç Kutu Fiyatı	173
C.4. Yurt Dışı İlaç Fiyatı Analizi.....	174
C.5. Biyoteknolojik İlaç Ortalama Kutu Fiyat Analizi	175
D. Perakende İlaç Kutu Fiyat Dağılımı	176
E. Tedavi Gruplarına (ATC) Göre İlaç Harcama Analizi	176
E.1. İlaçların Tedavi Grupları (ATC) Bazında Satış Tutarlarına Göre Harcama Analizi.....	177
E.2. İlaçların Tedavi Grupları (ATC) Bazında Satılan Kutu Sayısına Göre Harcama Analizi	179
F. Nihai Tüketim Noktasına Göre İlaç Harcama Analizi	181
G. Referans veya Eşdeğer Olmasına Göre İlaç Harcama Analizi	184
G.1. İlaçların; Referans veya Eşdeğer Olmasına Göre Satılan Kutu Sayısı Bazında Pazar Payının Analizi	184
G.1.1. Referans İlaçların Satılan Kutu Sayısı Bazında Pazar Payının Analizi	185
G.1.2. Eşdeğer İlaçların Satılan Kutu Sayısı Bazında Pazar Payının Analizi	186
G.2. İlaçların; Referans veya Eşdeğer Durumuna Göre Satış Tutarları Bazında Pazar Payının Analizi	186
G.2.1. Referans İlaçların Satış Tutarlarının İthal veya İmal Durumuna Göre Pazar Payının Analizi	187
G.2.2. Eşdeğer İlaçların Satış Tutarlarının İthal veya İmal Durumuna Göre Pazar Payının Analizi	188
H. İlaçların İmal veya İthal Durumuna Göre İlaç Harcama Analizi	188
H.1. İmal veya İthal Durumuna Göre Satılan İlaç Kutu Sayılarının Dağılımı	188
H.2. İmal veya İthal Durumuna Göre Satılan İlaçların Satış Tutarlarının Dağılımı	189
I. Serbest Eczane Ciro ve Kâr Analizi	190
I.1. Serbest Eczane Ciro Analizi	190
I.2. Serbest Eczane Brüt Kâr Analizi.....	191
İ. İlaç Harcamalarının Uluslararası Mukayesesi	192
İ.1. Kişi Başı İlaç Harcamasının Uluslararası Mukayesesi	192
İ.2. İlaç Harcamalarının Cari Sağlık Harcamaları İçindeki Payının Uluslararası Mukayesesi	193
İ.3. İlaç Harcamalarının GSYH İçindeki Payının Uluslararası Mukayesesi	195
İ.4. İlaç Tüketiminin Uluslararası Mukayesesi	196

İÇİNDEKİLER

7. BÖLÜM: TÜRKİYE İLAÇ SEKTÖRÜ 2023 VİZYONU	199
Türkiye İlaç Sektörü İçin “VİZYON 2023”	201
A. Kamunun Yönlendirme Kapasitesinin Güçlendirilmesi	202
A.1. Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sistemine Uygun Eşgüdüm Sağlayacak Yapılar, Stratejiler ve Yol Haritaları Hazırlanmalıdır.	202
A.1.1. Türkiye İlaç Sektörünün 2023 Vizyonuna Uygun Olarak Cumhurbaşkanlığı Yönetim Sistemindeki Yapıların Rollerini Tanımlanmalı ve Eşgüdümü Nasıl Sağlayacakları Belirlenmelidir.	202
A.1.2. Türkiye İlaç Sektörü İçin Öncelikli Üretim Alanları Belirlenmeli, Spesifik Politika Belgeleri Hazırlanmalı ve Yapılması Planlanan İşlerin Takibi En Üst Düzeyde Yapılmalıdır.	207
A.2. İlaç Sektöründe Veri Altyapısı ve Yerli Üretimi Artıracak Kamu Alım Politikaları Oluşturulmalıdır.	207
A.2.1. İlaç Sektöründe Veri Altyapısı Oluşturulmalıdır.	207
A.2.2. Yerli Üretimi Artıracak Kamu Alım Politikaları Oluşturulmalıdır.	208
A.2.3. Yatırım Teşvik Sisteminde Değişiklik Yapılmalıdır.	212
B. İlaç Sektöründe Ar-Ge ve Yenilik Alanının Geliştirilmesi	213
B.1. Temel Araştırmalar.....	216
B.2. Klinik Araştırmalar	220
Türkiye'nin İlk Kanser Faz 1 Araştırma Merkezi Kuruldu (Prof. Dr. Fevzi ALTUNTAŞ)	222
C. İş ve Girişim Ekosisteminin Geliştirilmesi	223
Yenilikçi Ürünlerin Yerli Üretim Çalışmaları ve Sağlık Girişimci Platformu Projesi (Dr. Hakkı GÜRSÖZ)	226
D. İlaç Sektöründe Kümelenme	227
E. Üretimin Geliştirilmesi	229
E.1. Yerli İlaç Üretimini Artırma Çalışmaları	229
E.2. İlaçta Yerelleşme Projesi.....	231
İlaçta Yerelleşme Çalışmalarında Son Durum (Dr. Hakkı Gürsöz)	233
F. Türkiye İlaç Sektöründe İhracatın Desteklenmesi	236
G. Biyoteknolojik Ürünlerin Ar-Ge Altyapısı ve Teknolojisinin Türkiye'ye Kazandırılması	240
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlıkta Yerleşme Çalışmaları (Prof. Dr. Cevdet ERDÖL)	245
H. Türkiye İlaç Sektörü 2023 Vizyon Hedefleri	247
EK: İLAÇ SEKTÖRÜNÜ ETKİLEYEN GELİŞMELER (2003-2019 DÖNEMİ)	253
A. Fiyatlandırma ile İlgili Gelişmeler	255
B. Geri Ödeme ile İlgili Gelişmeler	266
C. Ruhsatlandırma ile İlgili Gelişmeler	281
D. İyi Üretim Uygulamaları (GMP) İle İlgili Gelişmeler	281
E. Beşeri Tıbbî Ürünlerin Tanıtım Faaliyetleri İle İlgili Gelişmeler	283
F. Beşeri Tıbbî Ürünlerin Ambalaj ve Etiketlemesi İle İlgili Gelişmeler	284
G. Klinik Araştırmalar İle İlgili Gelişmeler	285
H. İlaç Takip Sistemine (İTS) İle İlgili Gelişmeler	286
I. Farmakovijilans, Ürün Güvenliği ve Denetimi İle İlgili Gelişmeler	287
J. Eczacılık ve Eczanelerle İle İlgili Gelişmeler	288
K. Akılcı İlaç Kullanımı İle İlgili Gelişmeler	290
L. Aşı İle İlgili Gelişmeler	290
M. Diğer Gelişmeler	292
KAYNAKLAR	299

Grafik 1.	Cinsiyete Göre Nüfus Piramidi, Türkiye, (2017),.....	25
Grafik 2.	Sağlık Harcamaları, (2002-2017), (Milyon TL)	42
Grafik 3.	Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (Milyon TL, %), (2002-2017).....	43
Grafik 4.	Kamu ve Özel Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (2002-2017), (%)	44
Grafik 5.	Kişi Başı Sağlık Harcamaları, (2002-2017), (TL).....	45
Grafik 6.	Cepten Yapılan Sağlık Harcamasının Toplam Sağlık Harcaması İçindeki Oranı, (%), (Milyon TL), (2002-2017).....	45
Grafik 7.	Katastrofik Sağlık Harcamaları, (2002-2017), (%), (Türkiye).....	46
Grafik 8.	Cari Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Payının Uluslararası Karşılaştırılması, (%), (2017 veya en yakın yıl).....	47
Grafik 9.	Kişi Başı Cari Sağlık Harcamalarının Uluslararası Karşılaştırılması, (%), (2017), (SGP USD)	49
Grafik 10.	Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet Oranı, (2003-2018), (Türkiye)	50
Grafik 11.	Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet Oranındaki Değişim, (2007-2016), (OECD)	50
Grafik 12.	Teknoloji Çeşidine Göre Dünya İlaç Pazarı ve Gelişim Tahminleri (2008-2022), (%)	57
Grafik 13.	Dünya İlaç Pazarındaki İlk 20 Ülke ve 2023 Tahmini (2018), (Milyar USD)	58
Grafik 14.	Dünyada En Çok Satan İlaç Şirketleri (2018), (Milyar USD)	58
Grafik 15.	Tedavi Alanına Göre Dünyada En Çok Satan ilk 15 İlaç Kategorisi (2018-2024), (Milyar USD)	60
Grafik 16.	Dünyada En Çok Satılan 10 İlaç ve 2024 Tahmini, (Milyon USD), (2018).	62
Grafik 17.	Avrupa'da İlaç Üretimi, (Milyon Avro), (2017)	63
Grafik 18.	Avrupa'da Eşdeğer İlaçların Pazar Payı, (%), (2017).	64
Grafik 19.	Avrupa'da İlaç Endüstrisinde İstihdam Sayısı, (2017).	64
Grafik 20.	Referans veya Eşdeğer İlaç Pazarının Satılan Kutu Sayısı ve Satış Tutarı Pazar Payı, (2018), (%).	67
Grafik 21.	Cirosuna Göre Türkiye İlaç Sektöründe Faaliyet Gösteren İlk 20 Firma, (2018), (Milyon TL)	68
Grafik 22.	Satılan Kutu Sayısına Göre Türkiye İlaç Sektöründe İlk 20 Firma, (2018), (Adet).....	70
Grafik 23.	Yıllara ve Sektörlere Göre Eczacı Sayısının Dağılımı, (%).	74
Grafik 24.	Yıllara Göre 100.000 Kişiyi Düşen Eczacı Sayısı, Tüm Sektörler	75
Grafik 25.	Yıllar İtibarıyla Kamu İlaç harcamalarının GSYH içindeki Oranı, (2002-2018), (%).	89
Grafik 26.	TEB Kanalıyla Yurt Dışından Getirilen İlaçların SGK İlaç Harcamaları İçindeki Payı, (%).	91
Grafik 27.	SGK Reçete Hizmet Bedeli (Milyon TL).	115
Grafik 28.	Dünya İlaç Sektöründe Başlıca İhracatçı Ülkeler, (2017-2018), (Bin USD)	120
Grafik 29.	Dünya İlaç Sektöründe Başlıca İthalatçı Ülkeler, (2017-2018), (Bin USD)	120
Grafik 30.	Türkiye'nin İlaç Sektörü İhracatı, (2002-2018), (Milyon USD/AVRO/TL).....	122
Grafik 31.	Türkiye'nin İlaç Sektörü İthalatı, (2002-2018), (Milyon USD/AVRO/TL).	123
Grafik 32.	Türkiye'nin İlaç Sektörü Dış Ticaret Dengesi, (2002-2018), (Milyon USD), (%)	123
Grafik 33.	Türkiye'nin Ülkelere Göre İlaç Sektörü İhracatı, (2018), (Bin USD)	126
Grafik 34.	Türkiye'nin Ülkelere Göre İlaç Sektörü İthalatı, (2018), (Bin USD).	127
Grafik 35.	Türkiye İlaç Sektöründe İhracatının İthalatı Karşılama Oranı, (2002-2018), (Bin USD), (%)	127
Grafik 36.	Türkiye İlaç Pazarı, (2002-2018), (Milyon TL).	133
Grafik 37.	Toplam İlaç Harcamaları ve GSYH İçindeki Payı, (2002-2018).	134
Grafik 38.	Toplam İlaç Harcamalarının Sağlık Harcamaları İçindeki Payı, (2002-2018), (Milyon TL).	135
Grafik 39.	Finansman Kaynağına Göre (Kamu ve Özel) İlaç Harcamalarının Dağılımı, (2002-2018), (%)	136
Grafik 40.	Serbest Eczanelerden Temin Edilen İlaç Harcamalarının Finansman Kaynağı, (2002-2018), (%)	137
Grafik 41.	İlaç Harcamalarının Hizmet Sunucularına Göre Gelişimi, (2002-2018), (%).	140
Grafik 42.	Sağlık Bakanlığına Bağlı Sağlık Tesislerinde Oluşan İlaç ve Aşı Harcamalarının Sağlık Harcamaları İçindeki Payı, (2002-2018) (Milyon TL).	141

GRAFİKLER

Grafik 43.	Üniversite Sağlık Tesislerinde Oluşan İlaç Harcamaları, (2002-2018), (Milyon TL).....	143
Grafik 44.	Özel Sağlık Tesislerinde Oluşan İlaç Harcamaları, (2002-2018), (Milyon TL)	144
Grafik 45.	Serbest Eczanelerden Temin Edilen İlaç Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (2002-2018), (Milyon TL).....	145
Grafik 46.	Yatan Hasta İlaç Harcamalarının Sağlık Harcamaları İçindeki Payı, (2002-2018), (Milyon TL).....	146
Grafik 47.	Hizmet Sunucularına Göre Yatan Hasta İlaç Harcamaları, (2002-2018), (%)	147
Grafik 48.	Perakende (Serbest Eczane) İlaç Harcamaları ve Sağlık Harcamaları İçindeki Payı (2002-2018), (Milyon TL).....	148
Grafik 49.	TEB Kanalıyla Yurt Dışından Getirilen İlaç Harcamalarının Sağlık Harcamaları İçindeki Payı , (2010-2018), (Milyon TL).	149
Grafik 50.	Sağlık Bakanlığı Aşı Harcamaları, (2002-2018), (Milyon TL).	154
Grafik 51.	Faiz Dışı Kamu Harcamaları ve Kamu İlaç Harcamaları Karşılaştırması, (2002-2018), (Milyon TL).....	157
Grafik 52.	Vergi Gelirleri ve Kamu İlaç Harcamaları Karşılaştırması, (2002-2018), (Milyon TL).....	158
Grafik 53.	Türkiye İlaç Pazarı Büyüme Analizi, (2002-2018), (Milyon TL), (%)	161
Grafik 54.	Türkiye İlaç Pazarının GSYH İçindeki Payı, (2002-2018), (Milyon TL), (%)	162
Grafik 55.	İlaç Harcamaları/Kutu Sayısı Değişimi, (2002, 2018).	162
Grafik 56.	İlaç Kutu Sayısı ve İlaç Harcamaları (2018 yılı fiyatlarıyla)* Karşılaştırması, (2002- 2018), (Milyon TL/Adet).	163
Grafik 57.	Kişi Başı Ortalama İlaç Harcaması, (2002-2018).....	164
Grafik 58.	Kişi Başı Ortalama İlaç Kutu Tüketimi, (2002-2018).	165
Grafik 59.	Yatan Hasta Başı Ortalama İlaç Harcamaları, (2002-2018).....	166
Grafik 60.	Yatan Hasta Başına Ortalama İlaç Kutu Tüketimi, (2002-2018).	167
Grafik 61.	Reçete Başına Ortalama İlaç Harcamaları, (2002-2018), (TL).	168
Grafik 62.	Reçete Başına Ortalama İlaç Kutu Tüketimi, (2002-2018).	169
Grafik 63.	Hekime Başvuru Başına Reçete Oranı, (2002-2018), (%)	170
Grafik 64.	Perakende Satışlara Göre Kutu Başı Ortalama İlaç Fiyatı, (2002-2018), (TL).....	171
Grafik 65.	Depocu ve Hastaneye Toplam İlaç Satışlarında Ortalama Satış Fiyatı, (2003-2018), (TL).	172
Grafik 66.	Depocu ve Hastaneye Toplam İlaç Satışlarında Ortalama Kutu Satış Fiyatı, (2003-2018), (2018 Yılı Fiyatlarıyla, TL).....	172
Grafik 67.	Yatan Hasta Ortalama İlaç Kutu Fiyatı, (2002-2018), (TL).....	173
Grafik 68.	Yurt Dışı İlaç Ortalama Kutu Fiyatı, (2016-2018), (TL).	174
Grafik 69.	Biyoteknolojik İlaç Ortalama Kutu Fiyatı, (2010-2018), (TL).....	175
Grafik 70.	Perakende İlaç Kutu Fiyat Dağılımı, (%), (2017)	176
Grafik 71.	İlaçların Tedavi Grupları (ATC) Bazında Satış Tutarlarına Göre Pazar Payı, (2003-2018), (%)	179
Grafik 72.	İlaçların Tedavi Grupları (ATC) Bazında Satılan Kutu Sayısına Göre Pazar Payı, (2003-2018), (%).	181
Grafik 73.	Nihai Tüketim Noktasına Göre İlaç Pazarı, (2018), (%).....	182
Grafik 74.	Nihai Tüketim Noktasına Göre İlaç Pazarı Analizi, (2013-2018), (%)	184
Grafik 75.	Referans veya Eşdeğer Olmasına Göre İlaç Pazarının Satılan Kutu Sayısı Bazında Gelişimi, (2003-2018), (%)	184
Grafik 76.	Referans İlaçların Satılan Kutu Sayılarının İthal veya İmal Durumuna Göre Dağılımı, (2003-2018), (%)	185
Grafik 77.	Eşdeğer İlaçların Satılan Kutu Sayılarının İthal veya İmal Durumuna Göre Dağılımı, (2003-2018), (%).	186

Grafik 78. Referans veya Eşdeğer Durumuna Göre İlaç Satış Tutarlarının Dağılımı, (2003-2018), (%).	186
Grafik 79. Referans İlaçların Satış Tutarlarının İthal veya İmal Durumuna Göre Dağılımı, (2003-2018), (%).	187
Grafik 80. Eşdeğer İlaçların Satış Tutarlarının İthal veya İmal Durumuna Göre Dağılımı, (2003-2018), (%).	188
Grafik 81. İthal veya İmal Durumuna Göre Satılan İlaç Kutu Sayılarının Dağılımı, (2003-2018), (%).	189
Grafik 82. İthal veya İmal Durumuna Göre İlaçların Satış Tutarlarının Dağılımı, (2003-2018), (%).	189
Grafik 83. Serbest Eczane Ciro Analizi, (2002-2018), (Bin TL).	190
Grafik 84. Serbest Eczane Brüt Kâr Analizi, (2003-2018), (Bin TL).	191
Grafik 85. Serbest Eczane Brüt Satış Kâr Analizi (%), (2003-2018), (Bin TL).	192
Grafik 86. OECD Ülkelerinde Kişi Başı İlaç Harcamaları, (2017 veya en yakın yıl), (SGP USD).	193
Grafik 87. OECD Ülkeleri İlaç Harcamasının Cari Sağlık Harcaması İçindeki Payı, (2017 veya en yakın yıl), (%).	194
Grafik 88. OECD Ülkeleri İlaç Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (2017 veya En Yakın Yıl), (%).	196
Grafik 89. 2013-2017 Yılları Arasında Pazara Giren Onkoloji İlaçlarına 2018 Yılında Erişim.	198
Grafik 90. Türkiye İlaç Sektöründe Akredite Ar-Ge Merkezi Sayısı.	214
Grafik 91. Türkiye İlaç Sektöründe Ar-Ge Harcamaları, (Milyon TL).	214
Grafik 92. Avrupa'da İlaç Endüstrisi İçin Yapılan Ar-Ge Harcamaları, (Milyon Avro), (2017).	215
Grafik 93. Türkiye'de Eczacılık Ürünlerinin, Tıbbi Kimyasalların ve Botanik Ürünleri İmalatının Patent Verileri, (2000-2016).	217
Grafik 94. Dünyadaki Toplam İlaç Patentlerinden Alınan Pay (%), (2016).	218
Grafik 95. Türkiye'de Klinik Araştırma Sayısı.	220
Grafik 96. Endüstri Bazlı Faz Çalışmalarında Dünya Sıralaması (2017).	221
Grafik 97. Endüstri Bazlı Faz Çalışmalarında Türkiye'nin Dünya Sıralaması, (2017).	221
Grafik 98. Türkiye'de İlaç Üretim Tesis Sayısı.	229
Grafik 99. Yıllara Göre Kapasite Kullanım Oranı, (Ağırlıklı Ortalama %).	231
Grafik 100. Türkiye'nin İlaç İhracatının İthalatı Karşılama Oranı, (2012-2018), (Bin USD), (%).	237
Grafik 101. İlaç İhracatının İthalatı Karşılama Oranının Uluslararası Mukayesesi, (2017), (%).	238
Grafik 102. İlaç Sektörü Dış Ticaret Dengesi Avrupa Ülkelerinin Mukayesesi, (2017), (Milyon Avro).	238
Grafik 103. İlaç Sektörünün İhracat Sepeti Ortalama Niteliğine Katkısı (%), (2012).	239
Grafik 104. Türkiye'de Bazı Sektörlerde İhracat Kilo Fiyatı, (ABD Doları), (2018).	239
Grafik 105. İlaç Endüstrisinde İhracat Fiyatı (USD).	240
Grafik 106. Dünya Reçeteli İlaç Pazarında Biyoteknolojik İlaç Payının Gelişimi.	241
Grafik 107. Satış Tutarı Bazında Türkiye Biyoteknolojik İlaç Pazarı, (Milyon TL).	243
Grafik 108. Satılan Kutu Bazında Türkiye Biyoteknolojik İlaç Pazarı, (Bin Kutu).	244
Grafik 109. Türkiye İlaç Sektörü İhracatın İthalatı Karşılama Oranı 2023 Vizyonu, (%), (Milyon USD).	248
Grafik 110. Türkiye'de İlaç Üreten Tesis Sayısı 2023 Vizyonu.	249
Grafik 111. Türkiye İlaç Sektörü Kapasite Kullanım Oranı 2023 Vizyonu, (Ağırlıklı Ortalama %).	249
Grafik 112. Türkiye'de Klinik Araştırma Sayısı 2023 Vizyonu.	250
Grafik 113. Türkiye'de İlaç Sektöründe Akredite Ar-Ge Merkez Sayısı 2023 Vizyonu.	250
Grafik 114. Türkiye'de İlaç Sektörü Ar-Ge Harcama Tutarı 2023 Vizyonu, (Milyon TL).	251
Grafik 115. Türkiye İlaç Sektörü Patent Sayısı 2023 Vizyonu.	251
Grafik 116. Türkiye'de İlaç Endüstrisinde İstihdam Sayısı 2023 Vizyonu.	252

ŞEKİLLER/TABLolar

Şekil 1. Türkiye Sağlık Sistemindeki Fonların Akış Şeması, (2002)	33
Şekil 2. Türkiye Sağlık Sistemindeki Fonların Akış Şeması, (2019)	37
Şekil 3. Türkiye Sağlık Sisteminde Eczacılık Ürünleri İçin Harcanan Fonların Akış Şeması (2019)	86
Şekil 4. Yeni İlaç Geliştirme Süreçleri.....	213
Şekil 5. İlaç Sektörü Ar-Ge Ekosistem.....	224

Tablo 1. Genel Demografik Göstergeler, Türkiye	26
Tablo 2. Temel Ekonomik Göstergeler	27
Tablo 3. Türkiye’de Hastane Verileri, (2018)	31
Tablo 4. Türkiye Sağlık Göstergeleri, (2002, 2017).....	35
Tablo 5. Sağlık Harcamaları, (2002-2017), (Milyon TL/USD).....	41
Tablo 6. Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (Milyon TL, %), (2002-2017)	42
Tablo 7. Kamu ve Özel Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (2002-2017), (%)	44
Tablo 8. Cari Sağlık Harcamalarının Uluslararası Mukayesesi (2017 veya en yakın yıl)	48
Tablo 9. Dünya İlaç Harcamalarının Değişimi, (2005-2018).....	56
Tablo 10. Dünyada En Çok Satan İlaç Şirketleri (2018), (Milyar USD).....	59
Tablo 11. Tedavi Alanına Göre Dünyada En Çok Satan ilk 15 İlaç Kategorisi (2018-2024), (Milyar USD), (%)....	60
Tablo 12. Dünyada En Çok Satılan 10 İlaç ve 2024 Tahmini, (Milyon USD), (2018).	61
Tablo 13. Avrupa’da İlaç Pazarı, (Milyon Avro), (2017).....	62
Tablo 14. Avrupa’da Eşdeğer İlaçların Pazar Payı, (%), (2017)	63
Tablo 15. Avrupa’da İlaç Endüstrisinde İstihdam Sayısı, (2017)	65
Tablo 16. Ciroşuna Göre Türkiye İlaç Sektöründe Faaliyet Gösteren İlk 20 Firma, (2016-2018), (TL)	68
Tablo 17. Satılan Kutu Sayısına Göre Türkiye İlaç Sektöründe İlk 20 Firma, (2016-2018), (Adet).....	69
Tablo 18. Öğretim Yıllarına Göre Eczacılık Fakültesi, Öğrenci ve Öğretim Üyesi Sayıları.....	73
Tablo 19. Yıllara ve Sektörlere Göre Eczacı Sayısının Dağılımı, (%).....	74
Tablo 20. Yıllara Göre 100.000 Kişiyi Düşen Eczacı Sayısı, Tüm Sektörler.....	75
Tablo 21. Türkiye’de Serbest Eczane Sayısı, (2002-2018).....	75
Tablo 22. Türkiye’de İstihdam Alanlarına Göre Eczacı Dağılımı, (2018).	76
Tablo 23. TEB Kanalıyla Yurt Dışından Getirilen İlaçların SGK İlaç Harcamalarına Etkisi.....	91
Tablo 24. Türkiye İlaç Sektörü Depocu ve Eczacı Kâr Oranları.	96
Tablo 25. İlaç Fiyatları Örnek Hesaplama Tablosu.....	96
Tablo 26. Bazı İlaçların Geri Ödeme İskonto Oranları.....	105
Tablo 27. SGK Reçete Hizmet Bedeli (Milyon TL).	115
Tablo 28. Dünya İlaç Sektöründe Başlıca İhracatçı Ülkeler, (2017-2018), (Bin USD).....	119
Tablo 29. Dünya İlaç Sektöründe Başlıca İthalatçı Ülkeler, (2017-2018), (Bin USD).....	121
Tablo 30. Türkiye’nin İlaç Sektörü İhracat/İthalatı, (2002-2018), (Milyon USD/AVRO/TL).	122
Tablo 31. Türkiye’nin İlaç Sektörü Dış Ticaret Dengesi, (2002-2018), (Milyon USD), (%).	124
Tablo 32. Türkiye’nin Ülkelere Göre İlaç Sektörü İhracatı, (2013-2018), (Bin USD).....	125
Tablo 33. Türkiye’nin Ülkelere Göre İlaç Sektörü İthalatı, (2013-2018), (Bin USD).....	126
Tablo 34. Türkiye-Güney Kore İlaç Sektörü Dış Ticaret Analizi, (Bin USD).....	128
Tablo 35. Türkiye-Almanya İlaç Sektörü Dış Ticaret Analizi, (Bin USD).	128
Tablo 36. Türkiye İlaç Pazarı, (2002-2018), (Milyon TL/USD).....	133
Tablo 37. Toplam İlaç Harcamaları, (2002-2018), (Milyon TL/USD).....	134
Tablo 38. Toplam İlaç Harcamalarının Finansman Kaynağı, (2002-2018), (Milyon TL)	136
Tablo 39. Serbest Eczanelerden Temin Edilen İlaç Harcamalarının Finansman Kaynağı, (2002-2018), (Milyon TL).	138
Tablo 40. İlaç Harcamalarının Hizmet Sunucularına Göre Gelişimi, (2002-2018), (Milyon TL).....	139
Tablo 41. Sağlık Bakanlığına Bağlı Sağlık Tesislerinde Oluşan İlaç Harcamaları, (2002-2018), (Milyon TL/USD).	141

Tablo 42. Sağlık Bakanlığı İlaç ve Aşı Harcamaları, (2002-2018), (Milyon TL).....	142
Tablo 43. Üniversite Sağlık Tesislerinde Oluşan İlaç Harcamaları, (2002-2018), (Milyon TL/USD).....	142
Tablo 44. Özel Sağlık Tesislerinde Oluşan İlaç Harcamaları, (2002-2018), (Milyon TL/USD).....	143
Tablo 45. Serbest Eczanelerde Oluşan İlaç Harcamaları, (2002-2018), (Milyon TL/USD).....	144
Tablo 46. Yıllar İtibarıyla Yatan Hasta İlaç Harcamaları, (2002-2018), (Milyon TL/USD).....	145
Tablo 47. Hizmet Sunucularına Göre Yatan Hasta İlaç Harcamaları, (2002-2018), (Milyon TL), (%).....	146
Tablo 48. Perakende (Serbest Eczanelerden Temin Edilen) İlaç Harcamaları, (2002-2018), (Milyon TL/USD).....	147
Tablo 49. TEB Kanalıyla Yurt Dışından Getirilen İlaç Harcamaları, (2010-2018), (Milyon TL/USD).....	149
Tablo 50. Aşılama Hizmetleri, (2002, 2019).....	150
Tablo 51. Sağlık Bakanlığı Aşı Harcamaları, (2002-2018), (Milyon TL/USD).....	154
Tablo 52. Faiz Dışı Kamu Harcamaları ve Kamu İlaç Harcamaları Karşılaştırması, (2002-2018), (Milyon TL).....	157
Tablo 53. Vergi Gelirleri ve Kamu İlaç Harcamaları Karşılaştırması, (2002-2018), (Milyon TL).....	158
Tablo 54. Türkiye İlaç Pazarı Büyüme Analizi, (2002-2018), (Milyon TL), (%).....	161
Tablo 55. Kişi Başı Ortalama İlaç Harcaması, (2002-2018).....	164
Tablo 56. Kişi Başı Ortalama İlaç Kutu Tüketimi, (2002-2018).....	165
Tablo 57. Yatan Hasta Başı Ortalama İlaç Harcamaları, (TL/USD) (2002-2018).....	166
Tablo 58. Yatan Hasta Başına Ortalama İlaç Kutu Tüketimi, (2002-2018).....	167
Tablo 59. Reçete Başına Ortalama İlaç Harcamaları, (2002-2018).....	168
Tablo 60. Reçete Başına Ortalama İlaç Kutu Tüketimi, (2002-2018).....	169
Tablo 61. Hekime Başvuru Başına Reçete Oranı, (2002-2018).....	169
Tablo 62. Perakende Satışlara Göre Kutu Başı Ortalama İlaç Fiyatı, (2002-2018), (TL/USD).....	170
Tablo 63. Depocu ve Hastaneye Toplam İlaç Satışlarında Ortalama Kutu Satış Fiyatı, (2003-2018), (TL/USD).....	171
Tablo 64. Depocu ve Hastaneye Toplam İlaç Satışlarında Ortalama Kutu Satış Fiyatı, (2003-2018), (2018 Yılı Fiyatlarıyla, TL).....	172
Tablo 65. Yatan Hasta Ortalama İlaç Kutu Fiyatı, (2002-2018), (TL/USD).....	173
Tablo 66. Yurt Dışı İlaç Ortalama Kutu Fiyatı, (2016-2018), (TL/USD).....	174
Tablo 67. Biyoteknolojik İlaç Ortalama Kutu Fiyatı, (2010-2018), (TL/USD).....	175
Tablo 68. İlaçların Tedavi Grupları (ATC) Bazında Satış Tutarlarına Göre Pazar Payı, (2003-2018), (%).	177
Tablo 69. İlaçların Tedavi Grupları (ATC) Bazında Satılan Kutu Sayısına Göre Pazar Payı, (2003-2018), (%).	180
Tablo 70. Nihai Tüketim Noktasına Göre İlaç Pazarı, (2018), (Milyon TL), (%).	182
Tablo 71. Nihai Tüketim Noktasına Göre İlaç Pazarı Analizi, (2013-2018), (%).	183
Tablo 72. Serbest Eczane Ciro Analizi, (2002-2018), (Bin TL/USD).....	190
Tablo 73. Serbest Eczane Brüt Kâr Analizi, (2003-2018), (Bin TL/USD).....	191
Tablo 74. OECD Ülkelerinde Kişi Başı İlaç Harcamaları, (2017 veya en yakın yıl), (SGP USD).....	192
Tablo 75. OECD Ülkeleri İlaç Harcamasının Cari Sağlık Harcaması İçindeki Payı, (2017 veya en yakın yıl), (%).....	193
Tablo 76. OECD Ülkeleri İlaç Harcamalarının GSYH İçindeki Payı, (2017 veya En Yakın Yıl), (%).....	195
Tablo 77. OECD Ülkelerinde İlaçların Tedavi Grupları (ATC) Bazında 1000 Kişi Başına Günlük Dozaj (DDD), (2018).....	197
Tablo 78. Yıllara Göre Kapasite Kullanım Oranı, (Ağırlıklı Ortalama (%).	230
Tablo 79. Türkiye'nin İlaç İhracatının İthalatı Karşılama Oranı, (2012-2018), (Bin USD), (%).....	237
Tablo 80. Satış Tutarı Bazında Türkiye Biyoteknolojik İlaç Pazarı, (Milyon TL).....	243
Tablo 81. Satılan Kutu Bazında Türkiye Biyoteknolojik İlaç Pazarı, (Bin Kutu).....	243
Tablo 82. Türkiye İlaç Sektörü Performans Göstergeleri (2018-2023).	247